

Neitsilikkuse väärtusest eestlaste ja lätlaste hulgas

August Wilhelm Hupel

Meinersi ja Spittleri väljaantava „Göttingisches Historisches Magazin“ esimese köite esimeses tükis leidub artikkel eri rahvaste arusaamadest neitsilikkuse väärtusest. Liivi- ja Eestimaa kummastki algsest põlisrahvast, eestlastest ja lätlastest, keda ühtekokku polegi väike hulk, ei ole seal midagi arvatud. Et nad Göttingeni ajakirja ei loe, teeb neile seesugune ilmselge alaväärtustamine vaevalt muret. Ometigi on nad samahästi kui teisedki ära teeninud, et heidetaks nendegi sellistest asjadest arusaamisele valgust. Minu sihiks pole siin mitte nende au päästa, vaid lisada nimetatud artiklile omapoolne täiendus.

Kindlasti võib lugeja vägagi üllatuda, kuuldes, et eestlased ja lätlased pole puhtast puutumata neitsilikkusest kunagi midagi pidanud: ja seda mitte ihulikust nõrkusest, millele nimetatud artiklis mõnegi rahva puhul viidatakse, vaid seepärast, et nad seda ülepea ei tunnegi. See nõuab lähemat selgitamist, sest küllap jahmuksid esmapilgul sellise väite peale või tahtnuksid seda valeks kuulutada needki liivi- ja eestimaalased, kes peavad endid maarahva kommete ja tavadega kursis olevaiks. Sest lätlastel ja eestlastel on tõesti väljendeid, mis lubaksid oletada, et nad neitsilikkuse tundemärke (olgu need siis päris või arvatavad) peaksid teadma. Kui aga neid väljendeid veidi lähemalt uurida, ei tähista need sugugi seda, mida harjumuspäraselt järeldatakse.

Eestlane ütleb küll *puhhas tüdruk* ja lätlane *wainaga meita – ein reines Mädchen* –, mis tähendavad karskust järgivat neitsit küll siinsete sakslaste, mitte aga nimetatud kahe rahva tõlgenduses. Nii ei nimeta lätlased *meita*'ks mitte ainult tüdrukut, vaid ka tütart; ja eestlastel ei tähenda *tüdruk* mitte ainult neitut, vaid ka taluteenijat. Mida aga mõlemad rahvad sõna „puhas“ all mõistavad, haarab endasse hulganisti kõrvaltähendusi. Siin tähistab see peaaesjalikult naisterahvast, kes pole veel last ilmale toonud, meesterahvastega sündsusetul moel läbikäimist otsinud ja kelle kohta ei saa midagi halvustavat öelda jms. Milline erinevus seesuguse silmanähtava ülevalpidamise hindamise ning täiesti puutumata neitsilikkuse ja koguni selle tunnismärkide peene äratundmise vahel!

Lätlasel on neitsi ja neitsilikkuse tähistamiseks omad väljendid: esimest nimetab ta *jumprawa* ja viimast *jumprawiba*. Esmapilgul võib jääda märkamata, et need sõnad on laenatud saksa keelest ning sakslaste poolt lätlastele vähemasti usuõpetuse kaudu suhu pandud või ka vastastikusel läbikäimises omaks võetud. Teine sõna tuleneb esimesest, nõnda nagu *jumprawiska* on neitsist isik ja *jumprawisks* neitsilik. Et vähem õpetust saanud (ise sageli väga haritutena paistvad) rahvad võivad tarvitada paljusid religioonist kasutusele tulnud väljendeid ise nende üle üldse mõtlemata, ei saa ka nende neitsilikkuse mõiste kohta ühest otsust langetada. Niisama vähe tähendavad seda ka teised lätlaste hulgas levinud väljendid: *meita* või *meitine* on tüdruk, *meitinite* aga päris väike tüdruk, mis kõik tähistavad vaid lapsi ja noori naisterahvaid. – Muidugi kasutab lätlane sõnu *mauka* (hoor), *mauziba* (hooramine), *mauzenensk* või *mauku pakkala* (hooraja) ja *maukoht* (hoorama), tal on koguni sõnad *maukala* ja *puischu bahba* koketi tähistamiseks. Aga nende sõnade juures ei mõtle ta neitsilikkusele. Hooraks ei taha ta nimetada kunagi sellist tüdrukut, kel on oma ainumas kallim, kelle kõrval tüdruk mõnikord ka magab, vaid ikka niisugust, kes pakub end paljudele või kelle armusuhted reedab rasedus. Isegi naist, keda

on kuritarvitatud, aga kes pole käimale jäänud, ei kahtle lätlane endiselt tüdrukute hulka arvamast, nagu ka sellist mitte, kes oma kallimaga öid veedab. Neitsilikkuse kaotamisele ei mõelda sealjuures üldse. Täpselt samamoodi teeb ja arvab ka eestlane.

Selgituseks tuleb märkida, et eesti ja läti maarahva tavade kohaselt ei ole selles vähimatki laiduväärset, kui neiu noore poisi (küll mitte abielus mehe) kõrval temaga öö veedab. Kui keegi selle jutuks võtab, vastavad nad: „Aga me pole ju midagi kurja teinud!“ ja paljud kinnitavad, et nad on jälle üles tõustes niisama ausad, kui olid seda teineteise kõrvale heiteski. Silmatorkavat või üllatavat näevad selles vaid hellitatud või himurad välismaalased. Oma suitsutares magavad talvel kõik koos: vanad ja noored, sulased ja tüdrukud. Üksteise ees pannakse end riidesse ja võetakse riidest lahti, varjamata end nende jaoks tundmatu sirmi või muu taolise taha. Nad suplevad ja pesevad alasti üheskoos, samamoodi koos lähevad nad vähimatki halba mõtlemata või himurust tundmata kuumast saunast lähedasse oja end jahutama jne. Nende endi äratundmise järgi pole oma talupere või ka teiste samast seisusest inimeste (küll mitte endast kõrgemate) ees päris või poolpaljana näitamises midagi ebasüüdsat.* Kui loodus nõuab keha tühjendamist, lähevad poisid ja tüdrukud koos eemale, jätmata seda tegemast isegi teotöö ajal mõisapõllul olles. Naisterahvad otsivad poolenisti või täiesti alasti olles endilt kirpe, samas kui teised talupojad, ka meesterahvad, sealsamas kõrval passivad. Nagunii käivad eestlannad, nii abielus kui ka vallalised, aeg-ajalt ka lätlannad, tavaliselt oma tares palja särgi väel, millest rinnad välja ripuvad. Ainult end võõrale näidata tahtes seovad eestlannad oma keha vööga kinni. – Mõisas teotööl olles otsib igaüks vastu ööd endale magamiseks nurgakese. Poisid ja tüdrukud tulevad südame põksudes kokku. Kes saaks neid üksteisest eemal hoida? Kes peab kubjas olema? – Eestlaste seas on tüdrukule koguni omamoodi põlguseks ja häbiks, kui tema juurde ükski poiss kunagi ei heida. – Lätlaste juures magab poiss tüdruku kõrval pikemat aega, enne kui temaga abiellub. Vähemasti mõnel pool Lätis ongi see kosimine. Ka eestlastel tuleb peigmees pärast kosjasobitust viina ja muude kingitustega oma pruudi juurde ja heidab ööseks ta kõrvale, mitte kuidagi vargsi, vaid kõigi tares elavate silme all, kuna nii on kombeks.† Need, kes siinse maa tavadid teavad, ei saa salata, et niisugune kokkuheitmine ei pruugi mitte alati viia päris ihulise vahekorra.‡ Raskest teotööst väsinud töömehed mõtlevad õhtul unele, aga mitte oma himudele. Kõrvale heitmine, paljaks võtmine, kõlvatuvõitu naljad ja muu selline erutavad siinset talupoega vähe või üldse mitte, sest need on talle igapäevased asjad, eriti eestlaste hulgas.

Seepärast väärib iseäranis uurimist, kui kaugele jäävad eestlastele tavapärased väljendid puhta neitsilikkuse mõistest. Mõned neist võiksid sellele ju osutada, aga mitte rohkemat. Eestlaste sõna *neitsit*, tartu-eesti murdes *junkro*, näib olevat laenatud saksa keelest, aga see ei tähista sugugi mitte karsket ja puutumata tüdrukut, vaid vallalist, tavaliselt pürjelisusest saksa naiste-

* Oma mõju on siin suhtumises. Nüüd peavad naisterahvad katmata rindadega rahva hulka ilmumist ebasüüdsaks. Veel 40 aastat tagasi lasid need, kes tahtsid kombetundmist näidata, rindadel avalikult välja paista, mida toona peeti vägagi süüdsaks.

† Kihlatute paar, kes hiljem teineteisega enam abielluda ei tahtnud, pidi siinsete seaduste kohaselt ilmuma konsistooriumi ette. Küsimise peale tunnistasid nad, et on üheainsama öö teineteise kõrval veetnud (aga nende endi kinnitusel kätkti teineteisele külge panemata). Konsistoorium, kes eestlaste kommetest ei teadnud või unustama kippus, otsustas nii, nagu oleks nende abielu juba ihuliselt teostunud ning pidi seetõttu saama ka preesterliku õnnistuse. Kui väga nad selle vastu ka ei tõrkunud, sellegipoolest laulatati nad kohe sealsamas kokku. Aga niipea, kui poiss uksest välja sai, jättis ta pruudi kus seda ja teist ning kadus nagu tina tuhka. Neiu peetakse naiseks, kuigi ta võib olla seni ajani puutumata ihuga.

‡ Mõnes kuue kuni kaheksa tuhande inimesega koguduses ristitakse aastas vaevalt kuus kuni kümme vallaslast. Muidugi tuleb maarahva hulgas ette ka päris hooramist: sulased ja tüdrukud elavad pikka aega abieluinimestena koos, tahtmata endid laulatada. Seesugune ihuline kokkuelamine viib siiski harva viljakandvuseni. Erinevatel põhjustel oletatakse, et mõni poiss väldib käima peale jätmist enesepilastusega. Mõni neiu mõistab kogunisti, kuidas end lapsevoodisse jäämise vastu hoida.

rahvast.* Oma tütre või teenijatüdruku kohta ei ütle nad kunagi, et see on *neitsit*. Sellega teeksid nad endid pilke- ja naerualusteks. Seepärast on eestikeelsesse piiblisse nende jaoks ümber pandud käibivam ja omasem sõna „noorik“ (*norik*), tavaelus aga ei mõisteta selle all mitte ainult neidu, vaid iga vastabiellunud naisterahvast. Ka väljend „neitsipõli“ (*neitsi-põlli*) ei tähenda õigupoolest mitte neitsilikkust, vaid neitsiseisust, mida kasutatakse samamoodi kui sõna *neitsit* saksa pürjelist naisterahva kohta nii kaua, kuni ta pole abiellunud. – Paljud kujutavad ette, et eestlane peaks päris neitsilikkusest, mis ihulises vahekorras olles kaotatakse, teadlik olema, sest eesti keeles on oma väljend selle tähistamiseks, nimelt *emma-luk*, mis sõnasõnalisel tõlkes tähendab emalukku. Kui aga talupojalt püüda uurida, mida ta selle all mõtleb või umbkaudugi selgitaks, saab ilmseks, et seegi väljend on talle sakslastelt suhu pandud ja talupojal pole sellest üldse mingit ettekujutust. – Neile tavapärase sõna *tüdruk* või *tüdrük* käib mitteabiellunu kohta, aga sellel on veel palju tähendusi. Õigupoolest tähistab see neidu, sest küsimusele, kas tema tütar on juba abielus, samuti nagu ka küsimusele, kas tema laps on mees- või naissoost, vastab eestlane, et *temma on tüdruk*. Niisamuti kutsutakse teenijatüdrুকut ning ka abielunaise või lese kohta võib öelda, et *temma on tüdruko assemel*, see tähendab, et ta on või teenib (talus) teenijatüdruku eest. Üldse nimetatakse kõiki, kes on veel abiellumata, ikka *tüdruk*, olgu ta või kümnekonna mehega maganud, ainult ühtki last ei tohi ta sellest saanud olla. Sõna *tütterlaps* (see tähendab naissoost last, mitte aga tütre last) kasutatakse küll väikese tüdruku kohta, kes kõigi eelduste kohaselt on veel puutumata. Ometi võib aeg-ajalt kuulda nii ka suuri neide nimetatavat, kes võib-olla on juba ammu oma neitsilikkuse kaotanud: järelilikult tähistab see vaid mitteabiellulist seisundit nagu ka *tüdruk*. Ka kõnekäänd *temma on mehhest puutmatta* on paljalt sõnad, millest ei saa midagi enam järeldada, sest see, mida sakslane neitsilikkuse all silmas peab, ei tule eestlasel mitte mõttesegi, ta tahab öelduga vaid kaitsta neiu süütust talle karskusetust ette heitva laimaja ees. – Eestikeelsed sõnad *hoor*, *horus*, *horama* on kõik, nagu juba kõrva kostab, sakslastelt laenatud.† Sarnaselt lätlasele nimetab ka eestlane vaid seda hoo- raks, kes on vallaslapse ilmale toonud või kes heidab end meelsasti iga armsama käevangu.

Mõned leiavad tõendi, et eestlased ja lätlased puhast neitsilikkust ja isegi selle tundemärke teavad, nende piibli 5. Moosese raamatu 22. peatükis leiduvast 15. ja 17. salmist, sest seal, kus saksakeelses tõlkes seisab „neitsilikkus“, on ka eestikeelses piiblis juttu „neitsipõlve märkidest“ (*neitsipõlwe märgid*), nagu ka lätikeelses kõneldakse puutumata tüdruku või neiu tunnusmärkidest. Sellest ei tohi aga lasta end eksitusse viia: eestlane ega lätlane ei tunne üldse mingeid märke ja nad ei mõtle piiblit lugedes seesuguste väljendite peale. Nad koguni naeravad, kui kuulevad, et sakslased väidavad olevat selliseid märke leidnud. Muidugi peavad niisugused väljendid eesti- ja lätikeelses piiblis olema, kui tahta pakkuda täielikku tõlget, aga et neitsilikkuse mõiste asemel tuleb kasutada ümberütlemist, tõestab juba ise, et selline sõna eestlastel ja lätlastel puudub ja seega pole neil sellest mingitki ettekujutust.

Kõik eestlased ja lätlased, mehed ja naised, keda ma ise küsitlesin või oma tuttavatel küsitleda lasin, kinnitavad ühel meelel, et pole olemas mingeid märke, mille põhjal saaks kindlaks teha, kas tüdruk on veel puutumata (puhas neitsi).‡ Ei maksa arvata, et nad sellistest asjadest

* Vallalist veidi suursugusemana paistvat pürjelinaiast nimetab eestlane *mamsel*, veel kõrgemat ja aadlisoost aga *preili* (sest ta ei suuda F-tähte, seega ka *Freili*, *Fräulein* välja hääldada). Need sõnad, nagu ka *praua* (suursugusem naine), on talle käesoleval sajandil suhu pandud.

† Siinkohal julgeks arvata, et hooramisele ei ole eestlaste hulgas tähelepanu pööratud enne, kui ristiusk selle sõna nende usuõpetusse ja keelde tõi. Siiski on eestlasel sõnad kiimlus (*kimalus*) ja kasinus (*kassinus*), mis nüüd karskust ja ka puhtust väljendab. – Muide, *hoor* on õigupoolest sõimusõna. Languenud või väetit naist nimetab eestlane *eksinud innimenne*.

‡ Kui selliste tundemärkide kohta küsida tahta, on isegi raske end neile arusaadavaks teha, sest siinne talupoeg tunneb vaid tüdrukuid; et aga tüdrukuiks kutsutakse samamoodi ka selliseid, kes meesterahvaga ühte heidavad, pole tal neitsilikkuse kohta mingit sõna ning seda tuleb pikalt lahti seletada. Muidu nimetab ta tüdruku või neitsilikkuse märgina katmata [tanutamata – *M. L.*, *M. M.*] pead.

vaikivad või vähemalt meeeldi sellest rääkida ei taha, teeseldes pigem oma teadmatust. Ei ole nad sugugi nii häbelikud, eriti pisut vanemad abielunaised. Neilt saab teada asju, mida ise ei sõandaks küsida või ei tahaks kuulda. Aga neitsilikkusest ja nende märkidest ei tea nad tõepoolest mitte midagi. Mõned väidavad, nagu oleksid kuulnud, et rikutud tüdruku häbedusel, küll vaid sisemuses, leidub kollaseid plekke, aga selgemalt ei oska nad sellegi kohta midagi kosta. See pole ka ime, et nad oma keele vaesuse juures mingit õpetust ihuliikmete kohta vastu võtta ei suuda.

Veel üks tõend, et eestlased ja lätlased neitsilikkust ei tunne, väljendub nende käitumises: nad ei päri selle kohta midagi ega mõtle selle peale, et uurida, kas nende pruut on puutumata.* Tuleb ette, et noor abielumees mõned kuud pärast pulmi isaks saab, ise teadmata, kuidas ja mislābi: ta polnud märganudki, et naine oli tema juurde tulles käima peal.† Muidugi on siin enamasti tegu rumaluse ja matslikkusega, aga ega nad ülepea teagi, milline üks puhas tüdruk peab olema, ega võigi seda teada.‡ Seepärast pole veel kunagi kuulda olnud, et lätlane või eestlane oleks oma naise sellepärast endast ära tõuganud või lahutust palunud, et too ei tulnud tema juurde rikkumata tüdrukuna. Küll kahtlustas üks lätlane oma naist, et see olla enne pulmi teiste meestega tegemist teinud, aga nii süüdistas ta mitte seepärast, et naisel neitsilikkuse märgid puudusid, vaid et tema sõbrad ja nende kadestajad olid talle naise varasemast liiderlikust käitumisest pajatanud.

Mõned sakslased, kes oma himude vaigistamiseks talutüdrukuid otsivad, kinnitavad, et on mõnikord, küll vaid väga noortel neidudel, neitsilikkuse märke leidnud. Ka ütlevad mõned naised, et esimene vahekord olnud neile valulik. Aga paljud ei tea sellest midagi ja koguni naeravad sellise väljaütlemise peale. Väga üldise kinnituse kohaselt paistavad paljud tüdrukud, isegi veel noored, niimoodi välja, nagu oleksid nad juba abielusaladustesse pühendatud. Seepärast pole imekspandav, et ka laitmatu käitumisega neiu, kes mitu aastat tagasi jõuga väekorterisse veeti ja ohvitseride poolt kuritarvitati, tuli hommikul tagasi neist käima peale jäetuna.x

Kuuleb erinevaid arvamusi, miks tüdrukud, isegi päris noored, on veel enne meesterahvastega kombetult läbi käia jõudmist niisama avatud kui abielunaised. Mõned oletavad, et nad avavad end teadmatusest ise mõnel enesepilastuse viisil, või teevad seda ehk lapsed kõiksugu omavahelistes rumalates mängudes ja katsumistes, aga kumbagi ei sõandaks siiski öelda kõigi tüdrukute kohta. Mõned tulevad teatud põhjustel mõttele, et küllap avasid emad oma tütreid juba õrnas nooruses, et seelābi tulevikus nende mahasaamisi kergendada. Aga kõik emad, kellelt sai selle kohta päritud, ei teadnud sellest midagi ja koguni naersid selle üle. Mõned vastasid otsekoheselt, et midagi pole avada. – Arstid ja loodusteadlased võiksid, kui nad tahavad ja soovivad, seda lähemalt uurida.

Eeltoodust johtuvalt on arusaadav, miks saavad langenud naisterahvad sama hästi tanu alla kui karsked neiu, seda isegi juhul, kui nad on rohkem kui ühe vallaslapse ilmale toonud: nad peavad olema vaid töökad või ka omama veidi vara, mida eestlaste puhul ei pea mõne

* Üks väga erilist laadi protsess peeti palju aastaid tagasi Liivimaal, kus üks pastor süüdistas oma naist, et too pole neitsi. Konsistoorium lahutas veel ihuliselt teostamata abielu, ning kuulutas arstide ja ämmaemanda tunnistuste põhjal, et laulatatu on rikkumata neitsi.

† Harva on kuulda, et abielumees oma abikaasale sellepärast etteheiteid teeb, eriti veel kui naine ilma kärata kirikule väikese rahatrāhi tasub või kui hoopis tema eelmine armsam lapse kasvatamiseks veidi vilja või raha maksab. – Ka võõraid ligi laskvaid abielunāisi niisama kergelt ei hūljata: paksunāhaline abielumees võib kindel olla, et saab ka oma vajadusi edaspidigi tahtmist mööda rahuldada.

‡ Juba sellest järeldub, et eesti ja läti tüdrukutel pole vaja mõelda kunsttükide peale, kuidas oma armsamat pulmaööl tüssata.

x Eesti neidude hulgas leidub nii hāid ja karskeid kui ka teisi, kes karskust ei tunne ega armasta. Aga ainult äärmiselt liiderlik võib endale lubada hakata sõjavāelasega armusuhteid looma, sest sellega tõmbab ta endale vältimatud etteheited ja sõimunimed kaela. Teisi armusuhteid nii palju kunagi ei arvustata.

rubla väärtusest paljukest rohkemat olemagi. Harva näitavad vanapoisid, veel harvem lesk-mehed sealjuures üles peenemat maitset. Aga kus ka põlgust avaldatakse, pole selle põhjuseks üldse mitte langenud naisterahva kaotatud neitsilikkus, vaid tema kohta leviv kahjutoov kuulujutt, mis tema tervist, töökust, joomahimu, tigidust vms. puudutab.

Kõigest sellest järeldub, et puhtal ja puutumata neitsilikkusel ei ole eestlaste ja lätlaste hulgas üleüldse mingit väärtust: mitte et nad seda tühiseks peaks või ihulisest jõuetusest seda pelgaks, vaid seepärast, et nad seda ei tunne ega mõtle nende sõnade peale, mis neile selle tähistamiseks suhu on pandud.

Juba alguses mainisin ma, et mõni eesti- ja liivimaalane peab seda seisukohta ekslikuks. Kui ta aga leiab võimaluse siinset maarahvast lähemalt tundma õppida ja hoolikalt uurida, eelkõige inimestega päris avali südamega läbi käies, siis võiks ta ehk ajapikku minuga nõusse jääda. – Siiski pean ma südamele panema, et kes kavatseb küsitlemisi ette võtta, peaks pöörduma otse külades ja taludes elavate inimeste poole. Nende puhul, kes on mõnda aega olnud sakslaste juures mõisateenijaks, on oht saada täiesti ümberpööratud vastuseid. Sest neil on sageli kalduvus järeleahvimisele ja et nad tahavad mõnikord vähemalt pooleldi sakslastena välja paista, siis on nad kord liiga uhked, kord liiga häbelikud, et külaelu puudutavatest asjadest küllaldast vastust anda. Kuna nad suhtlemise käigus on õppinud pikkamööda ka saksa keelt mõistma, võivad nad puutumata neitsilikkuse ja selle märkide kohta olla oma isandate naljadest ja juttudest teadmisi korjanud ning sel juhul on nad täiesti võimetud nendes asjades tunnistusi andma, kartes oma au ohtu seada.

Üht-teist võiks veel tõendiks tuua, mida tähelepanelikud mehed (kes suurema osa oma eluajast on vaevunud siinse maarahva hulgas veetma ja teeninud välja nende usalduse) neistsamustest arvamistest, mõistetest, tavadest, kommetest ja hoiakutest on välja uurinud, eriti seal, kus kirikukohtu ees toimunud küsimised on pakkunud oodatud võimalust siintoodud ainese jälgimiseks. Aga mitte kõik, mida on kogetud ja mis tõenduseks kõlbaks, ei luba end paslikul moel kirja panna. Just seepärast olen ma sunnitud ühe peamise tõendi siinse maarahva täielikust teadmatuses puutumata neitsilikkuse olemusest ja tundemärkidest täiesti maha vaikima. Mainin veel ainult, et üks abielus talunaine, kes süüdistas oma teenijatüdrukut, et too olla lapse salaja ilmale toonud ja ära heitnud, väitis sealjuures, et ta võiks oma kahtlusi kohe tõestada, kui tal ainult lubataks tüdruku ihu nagu kord ja kohus uurida, omaenese mõistetega tunnismärke sedastades. Tema kirjeldust puutumatumust neiuhiust ei saanud küll ilma naeruta pealt kuulata. Aga nüüd ma küll lõpetan.

Saksa keelest tõlkinud

Mati Laur ja Merili Metsvahi

August Wilhelm Hupel. Ueber den Werth der Jungfrauschafft unter Ehsten und Letten. – Nordische Miscellaneen, St. 26, Riga, 1791, lk. 279–298.